

20 og 30-tallet i Fåberg og Lillehammer.

Punkter hentet fra boka :

Lillehammer og Fåbergs historie bind 3 "Dølaby, verdensby"

I 1925 anskaffet Harald Schou et par sølvrever. Samme høst startet Per Svarstad med det samme. I 1929 ble "Gudbrandsdal og Mjøsdistriktets sølvrevavslag" stiftet.

I 1936 var det 71 pelsdyrgarder med 4806 dyr i Fåberg.

Pelsdyrnæringa var en vekstnæring i store deler av bygde-Norge under krisetida. I løpet av 30-åra ble Norge verdens største pelsdyrprodusent.

Noen industrier klarte seg bra i krisetida. Gudbrandsdalens Uldvarefabrikk hadde fordel av å produsere for hjemmemarkedet, leiespinning gav et solid fundament. Bedriften møtte de dårlige tidene offensivt og bygde nytt. Nytt spinneri og veveri ble tatt i bruk i 20-åra og enda et nytt spinneri var klart mens verdenskrisa raste i 1933.

Man forsøkte i 20-årene å markedsføre Lillehammer mer for turistene. Mesnaelva som tidligere hadde trukket turister lå nå i rør, men Maihaugen fra 1904 og malerisamlingen fra 1927 var blitt mulige turistmål. Victoria hotell samarbeidet med Bennett reisebyrå om å forlenge sommer sesongen ved å tilby billige pakketurer fra Oslo. Victoria bygde uterestauranten Terrassen Det var særlig Danske turister som var viktige. Solhøgda turisthotell åpnet i 1938.

I 1938 brant Balberg Turisthotell ned til grunnen. Eierne ble beskyldt for forsøk på svindel og ble også tiltalt for mordbrann.

Det ble aldri bevist at eierne var skyldige, og de ble senere satt fri.

I 1922 fikk turismens ildsjel i Lillehammer, gullsmed Frisenberg etablert turistbyrå i Jernbanegata. I 30-åra åpnet Neverfjell hotell og Landehotellet på Nordseter og i 1931 ble speiderhuset ved Stampesletta tatt i bruk som ungdomsherberge.

I Lillehammers omegn Fåberg var krisa dyp. Fra 1920/21 til 1935/36 sank den samlede formuen i distriktet med 42%, inntektene med over 30%. I Lillehammer hadde de en inntektsøkning på 3% mens formuen var uendret. Det var gjeldskrise i jordbruket. Mange småbruk gikk på tvangsauksjon, men også store gårder måtte selges.

Befolkningspresset på bygdene økte, Fåberg var av de områder som opplevde at mange emigrerte til Canada i de vanskelige årene, særlig 1927/28 dro mange. Ordføreren var imot å slik "eksportere folk" og ønsket å satse på bureising. Fra 1921 -25 ble det etablert bare 3 bureisningsbruk i Fåberg. Fra 1931 - 35 3 til, mellom 1937 - 40 hele 17, og etter 1940 9 til. Til sammen i perioden ble det etablert 43 bureisningsbruk. 35 av dem var fortsatt i drift i 1981.

Eksempler på arbeidsledighetstall:

1921 -	43
1925 -	95
1926 -	104
1932 -	181
1933 -	214
1934 -	208

Økningen i fattighjelp:

1920 -	62.374
1924 -	85.800
1926 -	121.000
1930 -	114.600
1933 -	115.200

Noen kunne nok velge fattigkassa framfor å arbeide. Lønningene som ble tilbudt var noen ganger under fattighjelpen. Eksempelvis: som tømmerhugger kunne du få tilbudt helt ned i kun 70 - 80 øre timen. Det ble satt i gang nødsarbeid. I Lillehammer var det flere prosjekter, bl.a. utbedring av sportsplassen, kloakkanlegg langs Nordsetervegen, trebru over Mesnaelva ved jernbanen og opparbeiding av den såkalte "Luksussvingen" (fra Lilletorget til Folkets hus)

På 20-tallet hadde de to tradisjonelle borgelige avisene, *Gudbrandsdølen* og *Lillehammer tilskuer*. *Gudbrandsdalens folkeblad* - avisa for Arbeiderdemokratene hadde fått selskap av to nye: bondepartiets nye avis *Laagen* fra 1923 og Arbeiderpartiets *Dagningen* året etter.

På 30-tallet var situasjonen mer ryddig. Redaktør H. P. Lødrup hadde kjøpt opp og slått sammen *Gudbrandsdølen* og *Tilskueren* samtidig som *Dagningen* framsto som den eneste avisa på venstresiden.

Skatteprosenten i Lillehammer i 30-åra 13 - 14,5 %

Arbeidskonflikter: Se om torvslaget på s. 103 -105 i boka.
En person fra statspolitiet ble nær kastet i Mesnaelva ved Lilletorget. Konflikten som utløste torvslaget var mellom typografene og avisene Gudbrandsdølen og Laagen. Saken innbefattet Landsorganisasjonen, Arbeidsgiverforeninga og handlet også om streikebryteri. (1931)

Ved stortingsvalget i 1933 fikk NS 8,2% av stemmene i Lillehammer, - godt over landsgjennomsnittet. I oktober hadde Quisling holdt foredrag for fulle hus i Banken i Lillehammer.

Arne Rustadstuen 1905 – 1978. Langrennsløper. Bronse OL i 1932 Homenkollmedaljen i 1935. Den organiserte idretten vokste fram. På Jørstadmoen spilte guttene fotball med de engelskmennene. Det ble grunnlaget for distriktets første fotball- og idrettslag, "Trygg" fra 1919.

Fem av engelskmennene var også med og satte sitt preg på Lillehammers fotballag "Fremad" før de dro tilbake.

De vanskelige mellomkrigsåra var på mange måter en blomstringstid for kulturlivet. Korbevegelsen var på frammarsj, med mannskoret "Klang" i front. Parkkonsertene samlet flere hundre i parken hver torsdag. Men først og fremst var dette revyenes tid.

Barnas oppvekst. En forteller fra sin tid som gutt at han hadde plikter hjemme. Han dro ved på skikjelke om vinteren, han hjalp til i onnene og med potet og gulrotrensking. Fra han var 10 år var han med å sage og kløve veden. Litt ekstra kunne han tjene på troste-fanging. Best pris fikk han hos "Lillehammer fisk og vilt".

Ungene i Lillehammer levde langt friere enn dem på landsbygda, selv om de også hadde plikter. Det var hager og åkerløkker å stelle og småsøsken å passe, og mange deltok i matlaging og slakting. Mange tok seg tidlig småjobber, særlig som visergutter.

Gutteklubben "Falk" opparbeidet Nordbana til fotballbane. På slutten av 30-tallet organiserte de "Cirkus Norden" med 350 sitteplasser i et flott lerretstelt. Underholdningen stod klubben for selv, og inntektene gikk både til banen og veldedige formål.

I 1937 var det en stor debatt om gutter og jenter burde fortsette å gå i samme klasse eller om det burde være rene gutte- og jenteklasser. Det ble vedtatt å beholde blandede klasser, men langt fra alle var enige i avgjørelsen.

Når folkeskolen var slutt måtte mange ut og skaffe seg arbeide, mens andre kunne fortsette i middelskolen. Det var økonomien som bestemte det, ikke om du var begavet eller ei. Middelskole og gymnas var for de øvre sosiale lag.

30-tallet i Lillehammer framstår på mange måter som et kretivt tiår. Kanskje fantes en kombinasjon av behovet for å gjøre noe nytt og muligheten til å lykkes. Alf Pedersen (sølvsmed) tok opp igjen de gamle gjørtler-håndverkene, og fikk oppsporet hvor i Lågen de gamle gjørtlerne hadde funnet den spesielle silten (sand)som de brukte. Johs. Arnesen startet opp med småtrykking på en liten presse, det ble starten for Mesna-Trykk. Mesna Margarinfabrikk startet opp.

Fra 1934 ble det gitt statstilskudd for å bygge seterveger slik at man kunne hente melka med lastebiler. Dette åpnet for en ny og langt mer lønnsom seterdrift. En undersøkelse fra 1931 hadde vist at 123 setrer var i bruk i Fåberg – av 188 undersøkte. Også småbrukerne ble oppfordret til å melde seg inn i meieriet.

Etter stortingsvalget i 1936 fikk Arbeiderpartiet 46,6% av stemmene i Lillehammer. Den første varige Arbeiderpartiregjering i Norge var regjeringen Nygaardsvold.

Etter kommunevalget i 1937 fikk f. eks. Arbeiderpartiet både ordfører og varaordfører i Fåberg, mens det i Lillehammer ble A.P.-ordfører i 1946.

Ordførere i Fåberg:

1928 – 31 Nils Kristiansen, Radikale venstre

1931 – 34 P. Tollersrud, Bondepartiet

1934 – 37 Nils Kristiansen R.V.

1937 – 40 Carl Haugen, Arbeiderpartiet

Ordførere i Lillehammer:

1929 – 31 Eilif Moe, Høyre

1931 – 34 ?

1934 – 37 Johan. A. Svendsen

1938 – 40 Olaf Sanne, Høyre

Fagbevegelsen hadde hatt noen problemer med å etablere seg i Lillehammer, men fra midten av 30-åra løsnet det. Ved Mesna Bruk var fagorganisering akseptert. Fagforeningsbølgen nådde også ullvarefabrikken. I 1935 stod 1/3 av de 100 funksjonærene i handelstanden tilsluttet LO, og det ble enighet om en tariffavtale. Samme år hadde over to tredjedeler av gårdbrukerne ordnet overenskomst med arbeiderne sine. Både arbeidere ved Rustad skifabrikk, Victoria hotell og murere var i streik i forbindelse med lønnskonflikter i åra etter 1935.

Det vanlige var at gifte kvinner ikke hadde arbeid utenfor hjemmet, men på 30-tallet ser man allikevel klare tegn på en økende kvinnebevissthet. Kvinner hadde engasjert seg i samfunnsspørsmål før også. Eksempelvis kan nevnes at i 1910 var 4 av Høyres og frisinnedes 15 representanter i bystyret i Lillehammer kvinner. Et oppsiktsvekkende resultat og det skulle gå lenge før man så noe lignende igjen. Det var nok et byfenomen, og det var kvinner blant de selvbevisste næringsdrivende som det var flere av i byene. Til sammenligning var det ingen kvinner som ble valgt inn i Fåbergers herredsstyre før krigen. Men også i Lillehammer måtte man forbi 1940 før man kom opp mot resultatet fra 1910. Allikevel var det i hele perioden mellom to til tre kvinner representert. Bortsett fra 1922 da det ikke ble valgt inn en eneste kvinne og det ble skrivelser om det i Gudbrandsdølen. Blant kvinner mente man at tendensen var at de nominerte kvinnene på listen ble strøket av menn ved valget.

På 30-tallet ser vi en brytning mellom tradisjonelt syn og en vilje til å bli anerkjent for det arbeide man faktisk gjør. Det vanlige syn var at kvinner var følelsesmennesker, spesielt egnet til å ta seg av barn og skape vakre hjem, uegnet til arbeid utenfor hjemmet, fordi det var fysisk krevende og innebar tenking! Noen kvinner hevdet, - med rette - at det arbeidet de gjorde, f. eks. på et småbruk krevde begge deler.

Selv kvinnelige eksperter kunne uttale at " pikene er de svakeste og de som minst tåler skolelivet" og dessuten at " de norske pikers moral" var i "alvorlig forfall". F. eks. i hyttelivet i påsken: "Fritt og uhindret reiser de unge piker ut...Og som oftest uten en eldres tilsyn.." Faktum er at mange kvinner, i tillegg til dem som er registrert i heltidsarbeid, arbeidet innen produksjonsliv og inntektserhvervelse. Særlig på landsbygda, men også i byen. Både Høyre og Arbeiderpartiet hadde levende kvinnegrupper på 30-tallet. *Lillehammer borgelige kvinnekлубb* hadde i 1939 78 medlemmer. For de fleste kvinner var det viktigste å bli anerkjent for det arbeide de faktisk gjorde.

I *Søre Stranda Arbeiderkvinnelag* sin avis "Vaarbud" kom en artikkel om kvinner og politikk hvor arbeidsdagen tas opp. For en kvinne finnes ikke noe slik som en 8 timers dag. Arbeidet fortsetter når hun kommer hjem og søndagen er heller ingen fridag. To år senere kommer en artikkel som peker på behovet for at kvinner har egne penger og det settes søkelys mot årsaken til mennenes motstand. Det pekes på mulige årsaker som ren egoisme og frykt for en selvstendig kvinne. Dette må sies å være dristige ord på den tiden.

Kvinner ønsker også å engasjere seg i idrette, kanskje gå Birkebeinerrennet til og med. I 1933 arrangeres hovedlandsrennet for kvinner på Lillehammer. Men en av reaksjonene på kvinners ønske om å gå Birkebeineren forteller litt om holdninger. Barbermester Larsen skal ha uttalt: " Et kvinnelig Birkebeinerløp? – noe stort tøys! Og vil kvinnene forsøke seg på noe så vanvittig, får de arrangere det selv!"

AHS 2007